

Ferdinand z Ditrichštejna a jeho boj o kanonikáty pro syna Waltera Xavera

Príspevek ke komunikačným stratégiám aristokracie z českých zemí v 17. století

LENKA MARŠÁLKOVÁ

Knížete Ferdinanda z Ditrichštejna není třeba nijak zevrubně představovat. Na tohoto údajně neinformovanějšího dvořana své doby jistě v pramenech i v literatuře narazil každý badatel zabývající se urozeňnou společností doby vrcholného baroka a její integrací k císařskému dvoru. Komunikační strategie knížete Ferdinanda a jeho rozsáhlá informační síť pojící jej s dvorem a s řadou významných osob byly a jsou podrobně zkoumány. Přesto se ale v rámci této sítě najde oblast, jíž čeští badatelé dosud zájem nevěnovali – vazby knížete na duchovní i další osoby spjaté s katolickou církví, ať už máme na mysli ty nejvyšší

a nejvlivnější duchovní hodnostáře, kteří měli přístup k samotnému Svatému otci, nebo „pouhé“ řadové kanovníky či agenty pohybující se v církevním prostředí.¹

Ambicí předložené studie pochopitelně není onu opomíjenou část Ditrichšteinovy komunikační sítě detailně rozplést. Autorka těchto řádků by nicméně ráda upozornila na tuto nesmírně zajímavou problematiku, a to na konkrétním příkladu. Pozornost bude věnována zejména snahám knížete Ferdinanda o zajištění Waltera Xavera, jednoho z jeho mladších synů, jemuž byla původně předurčena dráha duchovního,² strategiím, které

¹ Z tohoto důvodu je předložená studie primárně založená nikoli na literatuře, ale téměř výhradně na studovaných pramenech, z nichž autorka textu čerpa ve své níže uvedené dosud nepublikované disertaci.

² O tomto aristokratovi a jeho neobyčejných osudech pojednává Lenka MARŠÁLKOVÁ, *Walter Xaver z Dietrichštejna (1664–1738). Aristokrat, který nechtěl být duchovním*, Pardubice 2017 (Disertační práce), přičemž předložená studie vychází z její třetí kapitoly (*Kanonikáty pro Waltera Xavera aneb ve stopách slavného předka*, s. 73–121). Ačkoli patřil hrabě a později kníže Walter Xaver z Ditrichštejna k jednomu z nejvýznamnějších rodů zemí Koruny české, velkou pozornost badatelů zatím nevzbudil – nepochybně proto, že nezískal žádný vysoký dvorský či zemský úřad. Walter Xaver byl třetím synem knížete Ferdinanda Josefa z Ditrichštejna a hraběnky Marie Alžběty, rozené z Eggenberku, což ho předurčovalo k církevní dráze. V letech 1677–1679 pobýval v jezuitském konviktu svatého Bartoloměje v Praze, poté studoval filozofii na univerzitě ve Vídni a v letech 1683–1688 podnikl kavalírskou cestu po Římsko-německé říši, jižním Nizozemí, Anglii, Francii a Itálii. Jeho církevní kariéra byla už od jeho raného věku v podstatě hotovou věcí a otec mu hodlal zajistit několik kanonikátů. Naděje jeho rodičů ovšem vzaly za své, když se mladík duchovního stavu i získaných prebend vzdal a nadále žil světským životem. Byl dvakrát ženatý. Jeho první žena Zuzana Kateřina Liborie Morkovská ze Zástřizl zemřela bez potomků, z druhého svazku s hraběnkou Karlou Maxmiliánou Pruskovskou vzešlo deset dětí, včetně pozdějšího dědice Karla Maxmiliána. I přes svůj skvělý původ a fakt, že se po smrti obou svých starších bratrů stal dědicem knížecího titulu i velké

kníže uplatňoval, a do jisté míry také částečnému rozkrytí jeho informační sítě, byť je nanejvýš pravděpodobné, že níže uvedené kontakty představují pouhou špičku ledovce. Pro přiblížení prostředí, v němž v tomto případě kníže z Ditrichštejna manévroval, a kvůli objasnění některých kroků, které podnikal, bude také krátce představen svět raně novověkých kapitul a požadavky, jež byly kladeny na žadatele o kanonikáty. Z důvodu omezeného rozsahu studie zůstane oproti původnímu záměru sice ne zcela, ale přece jen poněkud v pozadí další fascinující téma, které by si do budoucna jistě zasloužilo více zájmu, a sice problematika „vytváření dalšího kardinála Františka

z Ditrichštejna“, která více či méně výrazně prostupuje studovanými prameny.

Ditrichštejnové si v průběhu raněho novověku vybudovali pevnou pozici v rámci urozené společnosti i císařského dvora, do svého vlastnictví postupně získali podstatnou část Moravy a díky přízni habsburských císařů opakovaně zastávali nejprestižnější úřady.³ Kníže Ferdinand z Ditrichštejna se vypracoval až na místo nejvyššího hofmistra císařoven Markéty Terezie Španělské a Klaudie Felicitas Tyrolské, a od roku 1683 dokonce na nejvyššího hofmistra císaře Leopolda I. S důvěrou spoléhal na skvělý původ rodiny (ten v jeho očích členům rodu zaručoval jak osobní kvality, tak i nezpochybnitelný

.....
 části rodového majetku a měl tak ideální podmínky pro úspěšný rozjezd kariéry, na její budování rezignoval a spokojil se s působením ve správě Markrabství moravského. Příčiny jeho pasivity v budování kariéry a nezájmu o dokonalé naplnění odkazu předků zkoumá zmíněná disertace, kde je také uvedena rozšiřující literatura k osobnosti Waltera Xavera. Zde pouze několik vybraných titulů. Walter Xaver je kratičce zmíněn například ve starší práci Mathias Maria FEYFAR, *Die erlauchten Herrn auf Nikolsburg. Eine geschichtliche Studie*, Wien 1879, s. 286–292. Z novějších publikací Rostislav SMÍŠEK, *Císařský dvůr a dvorská kariéra Ditrichštejnů a Schwarzenberků za vlády Leopolda I.*, České Budějovice 2009 (= Monographia historica 11), k Walteru Xaverovi srov. poznámky na s. 85–86, 253 a 538. K jeho kavalírské cestě srov. mnohé zmínky v práci Jiří KUBEŠ, *Náročná dospívání urozených. Kavalírské cesty české a rakouské šlechty (1620–1750)*, Pelhřimov 2013. Nejnověji k němu Lenka MARŠÁLKOVÁ, *Zdraví a nemoc očima barokního aristokrata. Zdravotní stav knížete Waltera Xavera z Dietrichsteina ve 20. letech 18. století*, Folia historica bohemia 30, 2015, s. 171–195 a též, *Walter Xaver z Dietrichsteina na kavalírské cestě (1683–1688) a jeho boj proti předurčené budoucnosti*, *Theatrum historiae* 20, 2017, s. 123–156. Prameny k osobnosti tohoto Ditrichštejna jsou uloženy zejména v Moravském zemském archivu v Brně (dále MZA Brno), v Rodinném archivu Ditrichštejnů (G 140 – RA Ditrichštejnů), drobné zlomky se dají nalézt i v různých částech Rakouského státního archivu (Österreichisches Staatsarchiv, ÖStA Wien), například v Allgemeines Verwaltungsarchiv (AVA), v Rodinném archivu Harrachů (FA Harrach), v Haus-, Hof- und Staatsarchiv (HHStA) či ve Finanz- und Hofkammerarchiv (FHKA).

³ Exkluzivního postavení a výjimečnosti rodu si povšimli již učenci první poloviny 18. století, například Carl Gustav Heraeus ve spisu *Gedichte und Lateinische Inschriften* či Julius Bernard von Rohr v pojednání *Einleitung zur Zeremoniel-Wissenschaft der Grossen Herren* Ditrichštejny dávali za příklad pro ostatní urozené rodiny. Srov. zejména: Julius Bernhard von ROHR, *Einleitung zur Ceremoniel-Wissenschaft Der Grossen Herren*, Berlin 1729, s. 238. Zhlcovat text dalším množstvím literatury o výsadní pozici ditrichštejnského domu a obecně o zásadním významu aristokratické kariéry pro jeho sebedivulzifikaci by nebylo účelné; pro další informace proto R. SMÍŠEK, *Císařský dvůr*, s. 77–96 či souhrn literatury uvedený v úvodu práce L. MARŠÁLKOVÁ, *Walter Xaver z Dietrichsteina*, s. 1–16.

nárok na zisk všemožných poct a vysokých úřadů) a nikdy nepochyboval o tom, že i jeho vlastní synové budou následovat příkladu slavných předků.⁴

I přes výsadní postavení knížete Ferdinanda se ale jeho starosti o zabezpečení potomků nijak nelišily od obav, které sužovaly ostatní urozené rodiny. Dědicem knížecího titulu i podstatné části rodového majetku se měl stát nejstarší syn Leopold Ignác, pro dcery otec hledal výhodné partie. Jistý problém však představovali mladší synové – v pramenech proto někdy zvaní „*meine arme kindern*“,⁵ neboť i je musel hmotně zajistit a dopřát jim prvotřídní vzdělání. Stejně jako pro celou řadu mladších mužských potomků z urozených rodin tak byla pro třetího ze synů knížete z Ditrichštejna, Waltera Xavera (a původně i pro druhorozeného Karla Josefa),⁶ zvolena duchovní kariéra.⁷ Aby se Walter Xaver dočkal příslibu nějakého vhodného úřadu, byl nucen

přijmout první svěcení, které podstoupil ve svých jedenácti letech. Od té doby byl považován za duchovního, čemuž se musel částečně přizpůsobit chlapcův vzdělávací plán i jeho oděv a vystupování.⁸

Odrazový můstek na cestě za vysokými duchovními posty představovalo místo kanovníka. Ještě předtím než Walter Xaver započal svá gymnaziální studia, proto kníže začal sondovat, který úřad je či brzy bude volný, jaký z něj poplyne příjem a co bude nutné splnit pro jeho získání. Již v roce 1674 si pro něj vyhlédl sicilské biskupství Agrigento a později se zaměřil i na arcibiskupství Messina či Neapol, neboť všechny zmíněné s sebou nesly slušný příjem. Podporu pro své plány nehledal u nikoho menšího než u svého přítele, hraběte Ferdinanda Bonaventury z Harrachu, budoucího nejvyššího štolmistra a toho času císařského vyslance ve Španělsku.⁹ Ten měl v této věci dohlížet na zájmy

⁴ TAMTÉŽ, srov. Andreas PEČAR, *Die Ökonomie der Ehre. Der höfische Adel am Kaiserhof Karls VI. (1711–1740)*, Darmstadt 2003, s. 161–170 a Stefan SIENELL, *Die Geheime Konferenz unter Kaiser Leopold I. Personelle Strukturen und Methoden zur politischen Entscheidungsfindung am Wiener Hof*, Frankfurt am Main 2001, s. 180–182.

⁵ Dopis Ferdinandu Bonaventurovi z Harrachu z 14. 11. 1675, ÖStA Wien, AVA, FA Harrach, Fam. in spec 229, nefol.

⁶ Karel Josef z Ditrichštejna (1663–1693) se původně měl stát, stejně jako jeho mladší bratr, také duchovním, ale ani u něj k tomu nakonec nedošlo – po kavalířské cestě se dal k vojsku a účastnil se protitureckých bojů. J. KUBEŠ, *Národné dospívání urozených*, zejména s. 363–364.

⁷ Ovšem už v roce 1672 se knížeti podařilo získat příslib propůjčení kanonikátu v Olomouci pro jednoho ze svých synů (konkrétní jméno pramen ještě neuvádí): srov. dekret odeslaný z České dvorské kanceláře dne 26. 1. 1672, MZA Brno, G 140 – RA Ditrichštejnů, inv. č. 934, sign. 152, kart. 296, fol. 1–2.

⁸ K významu prvního svěcení například Jean PONTAS – Daniele CONCINA, *Dictionarium casuum conscientiae seu Praecipuarum difficultatum circa moralem, ac disciplina ecclesiasticam decisiones...*, Venetiis 1744, například s. 700. Dále srov. dopisy knížete z 9. 1. či z 2. 4. 1676, ÖStA Wien, AVA, FA Harrach, Fam. in spec 229, nefol. a také koncepty instrukcí a pokynů ke vzdělávání Waltera Xavera, MZA Brno, G 140 – RA Ditrichštejnů, inv. č. 1586, sign. 741, kart. 361, za všechny například fol. 180–181.

⁹ Ferdinand Bonaventura I. z Harrachu (1637–1706) byl významným císařským diplomatem a podařilo se mu uchytit se i u dvora. Nejdříve zastával funkci komorníka a tajného rady, v roce 1668 byl vyslán

knížete a jeho mladších potomků, lobovat v jejich prospěch u dvora i u různých vlivných osob, případně jim měl doporučit jinou výnosnou prebendu.¹⁰ Knížete a jeho třetího syna se navíc zastala sama císařovna, která poslala vlastnoruční list Marii Anně Rakouské, královně španělské, neapolské a sicilské, a výhledově bylo možné počítat i s podporou samotného císaře.¹¹

Přestože se v Itálii Ditrichštejnům nakonec nezadařilo,¹² nebylo pochyb, že rodina i celá urozená společnost očekává od Waltera Xavera velké věci. Jeho zjevné nadání a výborné studijní výsledky spolu se skvělým původem (a samozřejmě s vydatnou otcovou pomocí) mu měly zajistit nejvyšší příčky v církevní hierarchii – ideálně měl dosáhnout až na kardinálský klobouk. Kníže Ferdinand se napříště rozhodl pro syna usilovat o kanonikát v Olomouci, Vratislavi, Pasově, Štrasburku a Salcburku. Zásadním zjištěním je fakt, že tyto prebendy nebyly vybrány náhodně. Již zvolení jezuitského konviktu u svatého

Bartoloměje v Praze, kde měl Walter Xaver absolvovat svá gymnaziální studia, a snad také jedno z jeho křestních jmen (celé jeho jméno znělo Walter František Xaver Antonín) dávají tušit jisté souvislosti, které objasní právě volba kanonikátů.

Tím, v jehož šlépějích se měl mladý hrabě vydat, byl totiž sám kardinál František z Ditrichštejna.¹³ Ten stejně jako později jeho prasynovec studoval u jezuitů od svatého Bartoloměje a především se v mládí snažil vybojovat (po krátké epizodě s třemi prebendami ve Španělsku, kterých se však později vzdal) úřad v Salcburku, Pasově, Vratislavi a Olomouci. Nakonec získal pouze poslední jmenovaný – po mnohých peripetích dosáhl v Pasově a Salcburku pouze čekatelství a ve Vratislavi byl tamní kapitulou příkře odmítnut, protože jí nedal všechny nutné dokumenty, a především proto, že nebyl Slezan.¹⁴ Snaha o určitou satisfakci tedy jistě hrála v uvažování knížete Ferdinanda zásadní roli a tematika Františkova odkazu se tak prolíná mnohými

.....
do Francie, v letech 1673–1675 a opět v letech 1697–1698 vykonával diplomatickou misi ve Španělsku, v letech 1677–1699 zastával úřad nejvyššího štolmistra a konečně, v letech 1699–1705, místo nejvyššího hofmistra a prezidenta tajné konference. Například Anton Victor FELGEL, *Harrach, Ferdinand Bonaventura*, in: *Allgemeine Deutsche Biographie*, Band 10, 1879, s. 629–632.

¹⁰ Rozsáhlá korespondence Ferdinanda z Ditrichštejna s Ferdinandem Bonaventurou z Harrachu je uložena v bohatém Rodinném archivu Harrachů ve Vídni. Srov. ŌStA Wien, AVA, FA Harrach, Fam. in spec 229, nefol., zde korespondence z let 1674–1676.

¹¹ Ditrichštejnovy dopisy Harrachovi z 5. 9. či 18. 12. 1675, TAMTĚŽ.

¹² Například psaní od knížete Ferdinanda z 18. 7. 1676, TAMTĚŽ.

¹³ Ani kardinála Františka z Ditrichštejna (1570–1636) není třeba představovat, tomuto vlivnému duchovnímu hodnostáři, politikovi, diplomatovi, vzdělanci, mecenáši, „architektovi rekatolizace“ Moravy a jednomu z nejslavnějších členů rodu byla věnována celá řada odborných prací. Z novějších proto lze namátkově zmínit alespoň Tomáš PARMA, *František kardinál Dietrichstein a jeho vztahy k římské kurii. Prostředky a metody politické komunikace ve službách moravské církve*, Brno 2011 a Pavel BALCÁREK, *Kardinál František Ditrichštejn 1570–1636, gubernátor Moravy*, České Budějovice 2007.

¹⁴ Ke kanonikátům především T. PARMA, *František kardinál Dietrichstein*, s. 63–77.

prameny ze sledovaného období. Nutno také podotknout, že zmíněné prebendy zároveň patřily k těm nejprestižnějším – kníže pro svého syna a – jak doufal – budoucího kardinála žádal jen to nejlepší.

Pozice kapitul se v rámci Římsko-německé říše lišila v závislosti na (arci)biskupství, k němuž příslušely.¹⁵ Sloužily jako poradní orgán příslušného (arci)biskupa, v jejich čele stál probošt, za ním následoval děkan a poté další členové (arcidiákon či arcijáhen, scholastik, kustod či kantor). Volby (arci)biskupů a zpravidla také ostatních členů společenství, tedy kanovníků či kapitulářů, probíhaly hlasováním kapituly. Kanovníci drželi jistý typ kanonikátu – úřadu, který je zavazoval k plnění duchovních povinností podle stanov kapituly, ale také jim mohl přinášet hmotné zajištění. Kanonikáty lze dělit na řádné, mimořádné, případně čestné a také na sídelní a nesídelní. Počet řádných kanovníků, tedy těch, kdo mohli v kapitule zastávat různé funkce, býval omezen (většinou na 24) a úřad bylo možné znovu udělit pouze po úmrtí či rezignaci jeho předchozího držitele. Získání prebendy tak bylo velmi obtížnou

záležitostí. Existoval sice ještě další způsob, jak se k vytouženému místu přiblížit – papežská provize, nominace od panovníka či rezignace předchozího držitele úřadu *per favorem* (ve prospěch předem vybraného nástupce), avšak takové štěstí mohlo potkat jen žadatele z těch nejlivnějších rodin. Na kandidáta byly kladeny značné nároky. V raném novověku drželi většinu prebend příslušníci aristokracie, často právě mladší synové z urozených rodin, kteří se díky tomu domohli skromného zajištění. Urozený (a samozřejmě také manželský) původ bylo třeba doložit – někde stačily čtyři generace šlechtických předků, jinde bylo nutno prokázat se dokonce osmi generacemi. Dalšími důležitými předpoklady byly řádný život budoucího kanovníka, jeho stav (musel být buď vysvěceným duchovním, nebo svěcení v brzké době očekávat) a také vzdělání – za ideální byl považován akademický gradus z teologie či kanonického práva. O dodržení všech zmíněných podmínek muselo být vyhotoveno potvrzení, které žadatelé či jejich rodiče a zástupci předali kapitule, a ta poté zahájila řízení o jejich přijetí či odmítnutí.¹⁶

¹⁵ Římsko-německou říši je v této i v dalších zmínkách míněna Svatá říše římská národa německého. Z četné literatury, která o tomto útvaru pojednává, zasluží zmínit alespoň dvě novější práce: Barbara STOLLBERG-RILINGER, *Das Heilige Römische Reich Deutscher Nation. Vom Ende des Mittelalters bis 1806*, München 2006; Peter Claus HARTMANN, *Das Heilige Römische Reich Deutscher Nation in der Neuzeit 1486–1806*, Stuttgart 2005.

¹⁶ K raně novověkým říšským kapitulám existuje velmi bohatá zahraniční literatura (shrnuje ji například Michael MAUER, *Kirche, Staat und Gesellschaft im 17. und 18. Jahrhundert*, München 1999), kterou by ovšem nebylo účelné ve větší míře uvádět. Za všechny alespoň Peter HERSCHE, *Die deutschen Domkapitel im 17. und 18. Jahrhundert I–III*, Bern 1984; Rudolf REINHARDT, *Die deutschen Domkapitel in der neueren Forschung. Zu einer sozialgeschichtlichen Neuanalyse für das 17. und 18. Jahrhundert*, Vierteljahrschrift für Sozial- und Wirtschaftsgeschichte 74, 1987, s. 315–358; Heinz-Gerhard HAUPT – Dieter LANGEWIESCHE (edd.), *Nation und Religion in der deutschen Geschichte*, Frankfurt am Main 2001 (zde srov. hlavně studii Antona SCHINDLINGA, *Reichskirche und Deutsche Nation in der Frühen Neuzeit*, s. 68–83); Johannes Freiherr von BOESELAGER, *Die Osnabrücker Domberren des*

Kde tedy bral kníže jistotu, že mají jeho ambiciózní plány šanci na úspěch? Důvod je zřejmý: Kromě svého vlivu, přízně císaře, skvělého původu i odkazu kardinála Františka se mohl spolehnout na své vlastní zkušenosti, které se zálužným prostředím kuriální politiky učinil o několik let dříve. V šedesátých letech 17. století totiž vydatně vypomáhal se sháněním prebend svému nevlastnímu bratrovi, Františku Antonínovi, a zajistil pro něj úřady v Olomouci, Pasově a Řezně. František Antonín nakonec vstoupil do jezuitského řádu, čímž bratrovy snahy zhatil. Je ovšem nanejvýš pravděpodobné, že nebýt toho, pokoušel by se kníže navázat na kardinálův odkaz již v jeho případě.¹⁷

V průběhu sedmdesátých a osmdesátých let 17. století Ferdinand z Ditrichštejna bojoval o prebendy pro svého třetího

syna, a aby neztrácel čas i šance, vyjednával většinou o několika obrocích současně. Důležité okolnosti se tak v pramenech volně prolínají a navzájem jsou často neodmyslitelně propojeny.¹⁸ U všech vytipovaných cílů se kníže detailně zajímal o volby v tamních kapitulách (které, pokud se k moci dostal „jeho“ člověk, jej mohly přiblížit k cíli), ale také například o zdravotní stav kanovníků, neboť zhoršení jejich zdraví a následné úmrtí mělo za následek vítané uprázdnění úřadu. Zaměříme se nyní na první z nich, jímž byl rezidenční kanonikát v Olomouci.¹⁹

Již dopředu je možné prozradit, že cesta k olomoucké prebendě byla tou nejméně problematickou. Jak již bylo naznačeno výše, vyjednal kníže Ferdinand už v roce 1672 příslib udělení tamního úřadu jednomu ze svých mladších synů.²⁰

.....

18. *Jahrhunderts*, Osnabrück 1990; Catherine BOSSHART-PFLUGER, *Das Basler Domkapitel von seiner Übersiedlung nach Arlesheim bis zur Säkularisation (1687–1803)*, Basel 1983; Sophie-Mathilde Gräfin zu DOHNA, *Die ständischen Verhältnisse im Domkapitel Trier vom 16. bis zum 18. Jahrhundert*, Trier 1960; Friedrich KEINEMANN, *Das Domkapitel zu Münster im 18. Jahrhundert*, Münster 1967 či dlouholetý projekt *Germania Sacra* (nyní při Max Planck Institut für Geschichte) mapující německé církevní dějiny od počátků až k sekularizaci v 19. století atd. Pro české prostředí například Kateřina VÁLOVÁ, *Curia episcopalis Olomucensis v raném novověku*, Olomouc 2002.

¹⁷ František Antonín (1643–1721) byl synem Maxmiliána z Ditrichštejna a jeho druhé manželky, hraběnky Sofie Agnes z Mansfeldu. Od mládí mu bylo určeno stát se duchovním hodnostářem, avšak pod dojmem, jaký na něj v Římě udělalo Továřstvo Ježíšovo, vstoupil roku 1666 do jeho řad a svých prebend se vzdal. Více k němu Zuzana ORÁLKOVÁ, *Evropská cesta a římský studijní pobyt Františka Antonína z Ditrichštejna v letech 1662–1666 ve světle korespondence hofmistra Josefa Seima*, Olomouc 2014 (Bakalářská práce); též, *František Antonín z Dietrichsteina (1643–1721) – slechtic v řadách Továřství Ježíšova*, *Theatrum historiae* 20, 2017, s. 93–121.

¹⁸ Z tohoto důvodu, tedy proto, že počínání knížete a jeho strategie lépe objasní, budeme-li na jeho snahy nahlížet ne jednotlivě, ale jako na celek, se autorka studie rozhodla stručně přiblížit boj nikoli o jediný vybraný kanonikát, ale o všechny výše zmíněné, ačkoli chápe, že tak riskuje až přílišnou zkratkovitost.

¹⁹ K olomouckému biskupství obecně například K. VÁLOVÁ, *Curia episcopalis Olomucensis*; dále Rudolf ZUBER, *Osudy moravské církve v 18. století I–II*, Praha 1987–2003.

²⁰ Jednomu z mladých Ditrichštejnů měl své místo přenechat hrabě Jan Filip z Lamberku, jenž byl díky příbuzenským vazbám a příslušnosti k tzv. ditrichštejnské frakci významným spojencem

Především se ale v tomto případě šela řada okolností, které Ditrichštejnům nahrávaly. Již na podzim roku 1675 zemřel jeden z držitelů olomouckého kanonikátu, litoměřický biskup hrabě Maxmilián Rudolf ze Schleinitz,²¹ a kníže byl oběma kapitulami, olomouckou i litoměřickou, ihned obeslán potvrzením Schleinitzova úmrtí. Z Olomouce také vzápětí dorazil seznam podmínek pro nové uchazeče (v pramenech zvaných *requisitas* – rekvizity). Těch rozhodně nebylo málo. Mladý hrabě musel doložit, že je opravdu zaslíben církvi, a to přijetím první tonzury a čtvera svěcení (*quatuor minorum ordinum*).²² Také bylo třeba dodat doklad o urozenosti a o manželském původu (*natalitas*), o dobrých mravech, o studiu, o smrti předchozího držitele úřadu,²³ dále blíže neurčený dispenz (možná od věku či šlo o odložení výkonu kanovnických povinností až po ukončení studií a absolvování kavalírské cesty), a dokonce i návrh

slavnostní řeči, jíž by děkan uvedl mladíka do kapituly. Nezbytný byl pochopitelně i souhlas papeže.²⁴ Vzhledem k tomu, že Waltera Xavera trápily již od dětství různorodé zdravotní potíže, o nichž se všeobecně vědělo (bolesti hlavy, nevolnosti, občasná melancholie, a především počínající závažné problémy se zrakem, které v plné míře propukly v dospělosti), nechal jeho otec připravit potvrzení, že je mladý pán schopen zastávat veškeré povinnosti plynoucí z výkonu úřadu kanovníka.²⁵

Pro mladého Ditrichštejna, stejně jako pro ostatní kandidáty v podobné situaci, bylo výhodné nalézt (nejlépe mezi místními kanovníky) prokurátora, tedy zástupce u jednání s kapitulou a zároveň informátora i poradce. Potvrzení o tomto kroku se opět posílalo kapitule. V případě Olomouce volil kníže velmi moudře. Prokurátorem jeho syna se tak napříště stal baron Jan František Poppen, sídelní kanovník

knížete Ferdinanda. K této frakci více R. SMÍŠEK, *Císařský dvůr*, zde zejména s. 343–374, 383–388. Dále MZA Brno, G 140 – RA Ditrichštejnů, inv. č. 934, sign. 152, kart. 296, fol. 1–2, dekret odeslaný z České dvorské kanceláře dne 26. 1. 1672.

²¹ Maxmilián Rudolf ze Schleinitz (1605–1675) byl po zřízení litoměřického biskupství v roce 1655 jmenován jeho prvním biskupem, proslul také jako vzdělanec a mecenáš. Více k němu Jaroslav MAČEK, *Biskupství litoměřické*, Kostelní Vydří 2005, s. 18–23 či Anton JARISCH (ed.), *Kurze Geschichte der Bischöfe von Leitmeritz*, Komotau 1867, s. 5–7.

²² Pojem a význam čtvera svěcení objasňuje například Albert CHANOVSKÝ z DLOUHÉ VSI, *Správa Křesťanská, S krátkým Výkladem podstatnějších věcí, které každému Křesťanu vědění hodně a náležitě příslusy*, Praha 1710, s. 189 (kapitola *K řádu kněžskému*).

²³ Potvrzení o Schleinitzově smrti z 18. 10. 1675, MZA Brno, G 140 – RA Ditrichštejnů, inv. č. 1537, sign. 717, kart. 356, fol. 57.

²⁴ K *requisitám* například ТАМТЭ́З, fol. 39 a 42.

²⁵ Toto potvrzení vydal padovský lékař Zanotti (či Zanforti), jenž na základě zaslanych informací posoudil závažnost obtíží, a dokonce nechal svolat konsilium, které mladíkovu způsobilost projednalo a schválilo. Srov. například Poppenovy listy z 27. a 29. 2., 15. 3. a 19. 3. 1676, ТАМТЭ́З, fol. 119, 117, 106, 92. Ke zdravotním problémům Waltera Xavera ve zralém věku více L. MARŠÁLKOVÁ, *Zdraví a nemoc očima barokního aristokrata*.

olomoucký, a od roku 1673 dokonce kapitulní děkan, jenž kromě toho držel ještě úřad ve Vratislavi a Kroměříži, muž nesmírně schopný, dokonale informovaný a vědomý si všech zákoutí kanonického práva. S Poppenem byl kníže ve styku již dříve, minimálně od roku 1666, a snad by tak nebylo velkou chybou považovat jej za hlavního poradce Ferdinanda z Ditrichštejna v církevních otázkách týkajících se zejména českých zemí. Nutno také podotknout, že baron zřejmě poskytoval služby prokurátora ještě dalším žadatelům o prebendu.²⁶ Důležitým mužem číslo dvě, jenž se v prostředí olomoucké kapituly dobře vyznal, byl baron Huffnagel, který Ditrichštejny informoval, hlídal poplatky za kancelářské práce spojené s dodáváním nutných potvrzení, také je zpravoval o Poppenových krocích a v případech nutnosti mohl úkoly prokurátora na čas převzít.²⁷

Ovlivňování rozhodnutí kapituly a vazby na tamní kanovníky byly pochopitelně věcmi zásadního významu, nemění důležitosti ovšem byly kontakty s dalšími vlivnými osobami, zejména z okruhu papežského

dvora. Během let, kdy kníže Ferdinand usiloval o získání obročí pro svého třetího syna, tedy v druhé polovině sedmdesátých a na počátku osmdesátých let 17. století, proto neúnavně oslovoval své přátele, příbuzné, kardinály, členy papežského dvora a s jejich pomocí také papeže. Přestože zde není možné detailně rozkrýt hustotu vazeb, díky nimž proudily mezi knížetem a římskými vysokými duchovními hodnostáři zprávy a instrukce, lze tušit, že tato síť byla pro knížete díky své rozsáhlosti nedocenitelným zdrojem informací i vlivu. Některé z těchto vysoce ceněných kontaktů využil již v době, kdy hodlal prebendami zaopatřit svého nevlastního bratra,²⁸ jiné vazby musel teprve vytvořit. Mimořádně cenné spojení představovali známí římsí kardinálové, kupříkladu generální auditor papežské komory a camerlengo Paluzzo Paluzzi Altieri Degli Albertoni, někdejší nuncius v rakouských zemích Carlo Carafa della Spina, státní tajemník Inocence XI. Alderano Cibo-Malaspina, papežský sekretář Giacomo Filippo Nini, budoucí papež Inocenc XII. – Antonio Pignatelli, kardinál

²⁶ Jana Františka Poppena (1622–1689) zmiňuje například K. VÁLOVÁ, *Curia episcopalis Olomucensis*, s. 70 a pozn. 237 na s. 130. Jeho první dopis týkající se olomouckého úřadu pro Waltera Xavera je z 20. 11. 1675 (MZA Brno, G 140 – RA Ditrichštejnů, inv. č. 1537, sign. 717, kart. 356, fol. 150) a prokurátorem byl zřejmě ustanoven v prosinci toho roku (TAMTÉŽ, fol. 153–154 a 155). Jeho styky s knížetem Ferdinandem jsou ale mnohem staršího data – korespondenci spolu vedli minimálně od roku 1666 (MZA Brno, G 140 – RA Ditrichštejnů, inv. č. 1930, sign. 872, kart. 478, listy z let 1666–1689).

²⁷ Podle inventáře se snad mohlo jednat o Jeronýma Huffnagela, převora brněnských augustiniánů, s nímž byl kníže v písemném kontaktu od šedesátých do osmdesátých let 17. století. Jindřich OBRŠLÍK – Jan ŘEZNÍČEK – Vladimír VOLDÁN, *Rodinný archiv Ditrichštejnů II*, Brno 1979, s. 319. Dále koncept knížete baronu Huffnagelovi z 13. 12. 1675 a Huffnagelovy bližší nedatované dopisy, MZA Brno, G 140 – RA Ditrichštejnů, inv. č. 1537, sign. 717, kart. 356, fol. 141, 142 a 144–145.

²⁸ Ke shánění prebend pro Františka Antonína více Z. ORÁLKOVÁ, *Evropská cesta a římský studijní pobyt Františka Antonína z Ditrichštejna*, s. 42–47 a dále srov. MZA Brno, G 140 – RA Ditrichštejnů, inv. č. 1537, sign. 717, kart. 356, fol. 118, koncept baronu Poppenovi z 5. 3. 1676.

nepot Giacomo Raspigliosi, a především pak Carlo Pio di Savoia mladší, kardinál-protektor Germánie, a tedy zastánce zájmů císaře i členů jeho dvora. Prameny dále zmiňují generála řádu karmelitánů v Římě Jana Karla Jáchyma Slavatu,²⁹ děkana římské Roty pro německé země Jakuba Emerixe de Matthijs³⁰ a blíže neurčené pány Altriciho,³¹ Nigrelliho³² a *senatore di Roma*. Posledním článkem řetězce byli agenti, mezi nimiž vynikal především Giovanni Emmanuelli – bývalý mikulovský kanovník, který od roku 1675 pobýval v Římě a pohyboval se v nejvyšších duchovních i aristokratických kruzích.

Knížeti zprostředkovával novinky, jednal v jeho prospěch a řešil i úhradu nutných plateb.³³ Také mu dával tipy na to, koho a jakým způsobem oslovit – radil například obrátit se na kardinála Fridricha Hessensko-Darmstadtského³⁴ či na zmíněného kardinála Altieriho či otce Slavatu.³⁵

Všem, kdo mohli být mladému hraběti z Ditrichštejna při shánění prebend jakkoli nápomocní, adresoval jeho otec řadu dopisů. V nich svého syna představil jako nadaného studenta, který zcela souzní se svým předurčením k duchovnímu stavu, a pochopitelně neopomněl zdůraznit zásluhu starobylé rodiny Ditrichštejnů a zejména

²⁹ Jan Karel Jáchym Slavata přijal řádové jméno Karel Felix a Santa Terezia (1641–1712). K němu například Petr MAŘA, *Leopold I. a poslední Slavata. K osobní korespondenci panovníků raného novověku*, in: Ivan Hlaváček – Jan Hrdina – Jan Kahuda (edd.), *Facta probant homines: Sborník příspěvků k životnímu jubileu prof. Dr. Zdeňky Hledíkové*, Praha 1998, s. 245–257.

³⁰ Jakub Emerix de Matthijs (Mathys) navíc v letech 1668/9–1696 působil jako císařův zástupce v kolegiu soudců římské Roty. Srov. Zdeněk HOJDA a kol., *Heřman Jakub Černín na cestě za Alpy a Pyreneje I*, Praha 2014, s. 403.

³¹ Panem Altricim mohl být míněn kardinál Francesco Albizzi (1593–1684) <http://webdept.fiu.edu/~mirandas/1605-1700-a-z-all.htm> [12. 4. 2018].

³² Snad hrabě Giulio Cesare Nigrelli, jehož zmiňuje například Francesco CANCELLIERI, *Storia de' solenni possessi de' Sommi Pontefici, detti anticamente processi o processioni, dopo la loro coronazione, dalla Basilica Vaticana alla Lateranense...*, Roma 1802, s. 181; případně císařský generál Ottavio Nigrelli uvedený v inventáři J. OBRŠLÍK – J. ŘEZNÍČEK – V. VOLDÁN, *Rodinný archiv*, s. 327.

³³ Giovanni Emmanuelli († 1696) býval dříve kanovníkem v Mikulově, nyní působil jako agent knížete v hlavním městě křesťanstva. Zmiňuje ho například R. SMÍŠEK, *Císařský dvůr*, zde s. 33, 168 a 433. S knížetem Ferdinandem byl v písemném kontaktu minimálně od roku 1675, MZA Brno, G 140 – RA Ditrichštejnů, inv. č. 1930, sign. 872, kart. 461. Korespondence s agentem týkající se obročí pro Waltera Xavera byla, stejně jako písemná komunikace se zmíněnými vysokými duchovními hodnostáři, většinou vedena v italštině a je volně rozptýlena v MZA Brno, G 140 – RA Ditrichštejnů, inv. č. 1537, sign. 717, kart. 356–357.

³⁴ Fridrich Hessensko-Darmstadtský (1616–1682), konvertita ke katolické víře (původně byl luterán), člen řádu maltéžských rytířů, papežský legát, od roku 1671 vratislavský biskup a nakonec i kardinál. Anton Philipp BRÜCK, *Friedrich, Landgraf von Hessen-Darmstadt*. in: Neue Deutsche Biographie, Band 5, Berlin 1961, s. 504 a <http://webdept.fiu.edu/~mirandas/bios1652.htm#Hessen> [12. 4. 2018].

³⁵ Koncept pro agenta Emmanuelliho z listopadu 1675, MZA Brno, G 140 – RA Ditrichštejnů, inv. č. 1537, sign. 717, kart. 356, fol. 130–131.

chlapcův vzor, kardinála Františka.³⁶ Díky součinnosti všech přímluvců, a především díky schopnostem prokurátora Poppena a barona Huffnagela, olomoucká kapitula už na konci roku 1675 rozhodla, že prebendu opravdu získá mladý Ditrichštejn, a to přestože na své vysvěcení teprve čekal a dosud ani nepředložil všechny požadované dokumenty.³⁷

Tyto doklady nebo jejich ověřené kopie proto bylo nutné urychleně dodat kapitule i agentu Emmanuellimu do Říma. Za tím účelem si kníže vyžádal vzorové formuláře, zhotovení dokumentů pak ponechal na baronu Poppenovi a jejich ověření na notáři vídeňské konzistoře, doktoru Michaelu Zwickovi (či Zweekovi). Netřeba připomínat, že kancelářské práce spojené s jejich přípravou a také s vyplácením odměn těm, kdo byli v případě zainteresováni, nebylo vůbec levnou záležitostí a knížete tyto položky stály stovky zlatých.³⁸ Papežské buly, která měla příslib kanonikátu potvrdit

a jejíž vydání urgovali kromě olomouckého prokurátora a římského agenta i oslovení kardinálové, se kníže nakonec dočkal velmi záhy. Papež Klement X. ji sepsal dne 11. prosince roku 1675, přičemž zisk kanonikátu Walteru Xaverovi znovu potvrdil v bulách z počátku následujícího roku.³⁹

Tonsuru a rovnou i čtvero svěcení přijal Walter Xaver až po vydání první z papežských bul. Stalo se tak 15. prosince 1675 ve Vídni, nejspíše z rukou tamního biskupa, Wildericha z Waldendorffu. Potvrzení o těchto aktech zaslal kníže do Olomouce, kde se jich ujal nejdříve baron Poppen, který je pak předal dále. Do jara roku 1676 se Ditrichštejnům a jejich spojencům podařilo shromáždit všechny podklady, proto již nic nebránilo slavnostní instalaci nového kanovníka. Ta proběhla 19. března a od toho dne se Walter Xaver mohl považovat za člena kapituly.⁴⁰

V následujících letech kníže Ferdinand s Poppenovou pomocí pokračoval

³⁶ Italský nedatovaný koncept od knížete (zřejmě byl použit pro více adresátů), TAMTÉŽ, fol. 81–82 či další nedatovaný koncept, TAMTÉŽ, fol. 292–293.

³⁷ Poppenovo blahopřání k získání olomoucké prebendy z 8. 12. či koncept pro barona Huffnagela z 13. 12. 1675, TAMTÉŽ, fol. 152, 148 a 141.

³⁸ Netřeba zdůrazňovat, že pořizování nutných dokladů, stejně jako poplatky za ně, se prolínají celým souborem dokumentů. Za všechny například Poppenův dopis z 15. 12. 1675, TAMTÉŽ, fol. 153–154.

³⁹ Srov. originál a ověřenou kopii buly (ověření provedl dr. Michael Zwick), TAMTÉŽ, fol. 43 a 44. Dále originál další papežské buly z ledna 1676 (zřejmě z 21. 1., datum je ovšem kvůli plíce obtížně čitelné), TAMTÉŽ, fol. 2, či soubor ověřených kopií důležitých dokumentů z února a března téhož roku (tentokrát je kromě dr. Zwicka ověřovali i další notáři – Ferdinand Schröffel ze Schröffelheimu a Jiří Müntzer), TAMTÉŽ, fol. 29–30, 40, 45–48 a 53–54.

⁴⁰ Prokurátor Poppen poslal téhož dne knížeti gratulaci, v níž vyslovil naději, že se Ditrichštejnové dočkají ve Walteru Xaverovi dalšího kardinála Františka, TAMTÉŽ, fol. 92. Také srov. „*Oratio, welche der dom dechant zu ollmütz denn 19. Marti 1676 bey Instalierung des grafens Walters gehalten*“ (Michael Zwick ho ověřil dne 26. 2. 1676), TAMTÉŽ, fol. 53 a dále zdobný tisk z roku 1679, který Waltera Xavera z Ditrichštejna uvádí jako člena olomoucké kapituly, TAMTÉŽ, fol. 25. K uvádění do kapituly také J. VON BOESELAGER, *Die Osnabrücker Domherren*, s. 170.

v dodávání dalších potvrzení, které kapitula požadovala,⁴¹ a s prokurátorem také konzultoval synovo další vzdělávání. Společně přemýšleli o studiích v Římě, který byl zvažován i díky působení kardinála Františka. V úvahu připadala také Praha a Vídeň, nakonec i díky Poppenovu doporučení zvítězila poslední možnost.⁴² Během kavalírské cesty však odpor Waltera Xavera k duchovnímu stavu vygradoval. Přestože jeho otec doufal do posledního momentu, že syn ustoupí, naplní jeho očekávání a v Olomouci zahájí skvělou kariéru vysokého duchovního hodnostáře, nestalo se tak.⁴³

Druhý úřad, který si kníže z Ditrichštejna pro svého třetího syna vyhlédl, se nacházel ve slezské Vratislavi.⁴⁴ Z příkladu kardinála Františka je patrné, že Vratislav byla pro kandidáty tvrdým oříškem – tamní kapitula přísně trvala na ukončeném vzdělání, urozeném původu, a především na dodržení tzv. Kolovratovy smlouvy z roku 1504, která výrazně omezovala

udělení obročí komukoli, kdo nebyl Slezan.⁴⁵ Kníže se ovšem už od roku 1676 začal o zisk tamního úřadu živě zajímat. I nyní se mohl spolehnout na pomoc římského agenta Emmanuelliho, a především pak prokurátora Poppena, který vykonával, jak bylo řečeno, nejen úřad v Olomouci, ale také ve slezské metropoli a do případu tak přinášel bohaté osobní zkušenosti a cenné kontakty. Tím, o jehož přízeň usilovali Ditrichštejnové přednostně, byl vratislavský biskup a kardinál, Fridrich Hessensko-Darmstadtský. Kníže proto jemu i dalším osobám, které mohly mít vliv na udělení této prebendy, svého syna v dopise opět oficiálně představil a žádal o podporu jeho zvolení.⁴⁶

Vzhledem k náročnosti kapituly, která reptala, že se údajně její úřady staly pouhým „odkladištěm“ šlechtických druhorozených synů, byla nyní klíčová podpora císaře a především papeže. Svatý otec se ovšem zdráhal udělit mladému hraběti

⁴¹ Poppenův list z 14. 3. 1683 a koncepty pro něj (ze stejného data a z 1. 2. 1684), MZA Brno, G 140 – RA Ditrichštejnů, inv. č. 1537, sign. 717, kart. 356, fol. 160, 190, 211 a 169. S obstaráváním potvrzení o studiu vypomáhal během jeho kavalírské cesty i mladíkům komorník Jan Jiří Buol a hofmistr Kryštof Pachta z Rájova, TAMTÉŽ, fol. 198, dopis od komorníka z 6. 7. 1683.

⁴² List od prokurátora Poppena z 16. 2. 1679, TAMTÉŽ, fol. 165. K tomu více L. MARŠÁLKOVÁ, *Walter Xaver z Ditrichštejna*, o mladíkových gymnaziálních studiích s. 36–61, ke studiu na univerzitě ve Vídni s. 61–62.

⁴³ Dopis od hraběte Jana Filipa z Lamberku z 5. 1. 1689. MZA Brno, G 140 – RA Ditrichštejnů, inv. č. 1537, sign. 717, kart. 356, fol. 20–23. K rezignaci na kanonikáty srov. níže.

⁴⁴ K Vratislavi například Jan KOPIEC, *Bistum Breslau*, in: Erwin Gatz (ed.), *Die Bistümer des Heiligen Römischen Reiches von ihren Anfängen bis zur Säkularisation*, Freiburg im Breisgau 2004, s. 128–144 a Johann HEYNE, *Dokumentierte Geschichte des Bistums und Hochstiftes Breslau. Aus Urkunden, Aktenstücken, älteren Chronisten und neueren Geschichtsschreibern*, Band I, Breslau 1860.

⁴⁵ Srov. T. PARMA, *František kardinál Dietrichstein*, s. 71–73.

⁴⁶ Ještě v polovině března roku 1677 se kníže obával, že se mu ve Vratislavi nepodaří získat žádné spojení, už o pár dní později ho ale vratislavský biskup ujišťoval svou přízní, MZA Brno, G 140 – RA Ditrichštejnů, inv. č. 1537, sign. 717, kart. 356, fol. 573 a 572.

druhý sídelní kanonikát, navíc v tak krátkém čase.⁴⁷ V roce 1678 se ale zdálo, že by Walter Xaver mohl mít šanci – zemřel totiž jeden z držitelů kanonikátu, Jan Petr Petrucci.⁴⁸ Mezi kandidáty ihned vypukla urputná bitva o hlavy, v níž nakonec Ditrichštejn, i kvůli obojakému chování biskupa, neuspěl.⁴⁹ Myšlenky na získání slezského kanonikátu se kníže Ferdinand nezdával ani v osmdesátých letech a do hry zapojil svého mocného přítele, nejvyššího štolmistra hraběte Ferdinanda Bonaventuru z Harrachu. V téže době navíc postupně zemřelo hned několik čekatelů na prebendu a situace se pro Ditrichštejny jevila velmi nadějně. Kníže i prokurátor dokonce již začali posílat kapitule některé nutné doklady, které se v podstatě shodovaly s výše zmíněnými dokumenty doručenými do Olomouce,

a papeže žádali o dispenz k odložení výkonu kanovnických povinností.⁵⁰ Jednání se už chýlila ke zdárnému konci, avšak Walter Xaver nakonec slezskou prebendu nezískal – na duchovní stav rezignoval dříve, než mohly být po mnohaletém vyjednávání dořešeny poslední formalities.

Téměř shodně s Vratislaví rozehráł kníže boj o další rezidenční úřad, a to o kanonikát u svatého Štěpána v Pasově.⁵¹ Tentokrát našel spojence v tamním biskupovi, Janu Sebastianovi z Pöttingu-Persingu,⁵² jenž naznačoval, že on i pasovská kapitula urozeného mladíka velmi rádi uvítají. Navíc Ditrichštejnům doporučoval vhodné strategie a to, na koho se obrátit (nejen na místní kanovníky, ale také na císaře a zprostředkovaně i papeže).⁵³ Kníže nelenil a ve vlastnoručních listech kanovníkům, z nichž někteří zároveň zastávali

⁴⁷ Koncepty agentovi Emmanuellimu z 15. 8. 1677 a 27. 2. 1678 a dopis od barona Poppena z 9. 1. 1678, TAMTÉŽ, fol. 223, 274–275 a 567.

⁴⁸ Jan Petr Petrucci († 1678) byl nejdříve děkanem olomoucké kapituly, později se stal tamtéž generálním vikářem, navíc byl údajně blízký samotnému císaři. Poppenovo psaní z 6. 2. 1678, TAMTÉŽ, fol. 565.

⁴⁹ Poppenovy dopisy z 6. a 9. 2. 1678 objasňují situaci kolem této volby, TAMTÉŽ, fol. 565 a 564.

⁵⁰ Prokurátorovy dopisy z 11. 1. 1682 a 4. 3., 11. 3., 24. 3. a 25. 4. 1683, TAMTÉŽ, fol. 103 a fol. 218, 217, 174 a 195.

⁵¹ K biskupství v Pasově například Herbert Wilhelm WURSTER, *Das Bistum Passau und seine Geschichte*, Band I–IV, Straßburg 1994–2010 nebo August LEIDL, *Die Bischöfe von Passau 739–1968 in Kurzbiographien*, Passau 1978.

⁵² Hrabě Jan Sebastian z Pöttingu-Persingu (1628–1689) působil nejdříve jako biskup v Lavantu (1664–1673), poté byl zvolen biskupem v Pasově; kromě toho zastával také funkci císařského vyslance při říšském sněmu v Řezně. Erwin GATZ – Stephan M. JANKER (edd.), *Die Bischöfe des Heiligen Römischen Reiches 1648 bis 1803. Ein biographisches Lexikon*, Berlin 1990, s. 347–348 a Johann Heinrich ZEDLER, *Grosses vollständiges Universal Lexikon Aller Wissenschaften und Künste*, Halle–Leipzig 1732–1754, zde Bd. 36, sl. 814.

⁵³ Srov. vlastnoruční list z 20. 1. 1676 od biskupa Jana Sebastiana z Pöttingu-Persingu či koncept pro něj z 13. 2. toho roku, MZA Brno, G 140 – RA Ditrichštejnů, inv. č. 1537, sign. 717, kart. 357, fol. 203–205 a 190. Spojencem Ditrichštejnů se stal i kapitulní děkan, hrabě Leopold Khun z Lichtenberku, srov. jeho psaní (jménem kapituly) z 29. 1. 1676 nebo 23. 1. 1676, TAMTÉŽ, fol. 195 a 202.

úřad v kapitulách, které si pro svého syna vyhlédl jako další v pořadí, Waltera Xavera vykreslil jako ideálního kandidáta. Neopomněl zmínit ani fakt, že držitelem pasovské prebendy byl před svým vstupem do řad jezuitů i František Antonín z Ditrichštejna.⁵⁴ Navzdory této skutečnosti byl pro něj Pasov na rozdíl od výše zmíněných, kde se spoléhal především na pomoc barona Poppa, poněkud neprobádaným prostředím a sítí kontaktů si zde musel znovu vytvořit. Dobré vztahy se mu podařilo navázat s děkanem, hrabětem Leopoldem Khuenem z Lichtenberku, a především pak s hrabětem Janem Františkem z Herbersteinu, který se zhostil role chlapcova prokurátora se vším, co k ní náleželo. Kromě komunikace s kapitulou tak řešil i finanční záležitosti.⁵⁵

Naděje Ditrichštejnů umocňovaly zprávy o chystané rezignaci jednoho

z pasovských kapitulárů, Bernarda Gustava z Baden-Durlachu,⁵⁶ který se po intervencích několika ditrichštejnských příznivců rozhodl napříště zastupovat jejich zájmy. Walter Xaver již dokonce obdržel soupis kanovnické výbavy, kterou si měl přichystat. Jeho otec začal do Pasova, podobně jako dříve do Olomouce a Vratislavi, odesílat potřebné dokumenty či jejich ověřené kopie (doklady o původu, vzdělání, duchovním stavu či vyjádření prokurátora; o papežské bule a dispenzu od věku čile vyjednával).⁵⁷ V následujících letech vážně onemocněli a poté zemřeli další dva pasovští kanovníci – Václav Vilém z Hofkirchenu, biskup v Seckau a také kanovník salcburský,⁵⁸ a hrabě Germanicus z Thurnu, což Ditrichštejnů pochopitelně přiblížilo k cíli.

V hlavním městě křesťanstva se za zájmy knížete a jeho syna přimlouvala řada

⁵⁴ Srov. koncepty určené tamním kanovníkům z 16. 1. či 2. 2. 1676, TAMTÉŽ, fol. 205–206 a 197. Kníže si také nechal vyhotovit seznam všech pasovských kapitulárů, které postupně hodlal žádat o podporu, TAMTÉŽ, kart. 356, fol. 374.

⁵⁵ Jan František z Herbersteinu, který držel kanonikát v Řezně a s knížetem Ferdinandem byl v pravidelném písemném kontaktu mezi šedesátými a osmdesátými lety 17. století, je uveden v inventáři rodinného archivu J. OBRŠLÍK – J. ŘEZNÍČEK – V. VOLDÁN, *Rodinný archiv*, s. 318.

⁵⁶ Bernard Gustav z Baden-Durlachu (1631–1677) kromě toho, že držel prebendu v Pasově, byl navíc kardinálem, fuldským opatem i kanovníkem ve Štrasburku. Anton Philipp Brück, *Bernhard Gustav*, in: *Neue Deutsche Biographie*, Band 2, Berlin 1955, s. 110 či <http://webdept.fiu.edu/~mirandas/bios1671.htm#Baden> [13. 4. 2018].

⁵⁷ V ditrichštejnském rodinném archivu se dochovalo několik ověřených kopií určených do Pasova (potvrzení o sňatku knížete Ferdinanda z Ditrichštejna s Marií Alžbětou z Eggenberku, o křtu Waltera Xavera a o jeho manželském původu, doklad o jeho první tonsuře a o podstoupení čtvera svěcení, MZA Brno, G 140 – RA Ditrichštejnů, inv. č. 1537, sign. 717, kart. 357, fol. 16–21). Dále srov. také vzor rodokmenu se čtyřmi generacemi předků, TAMTÉŽ, fol. 4, seznamy *requisit*, TAMTÉŽ, fol. 2 a 5 a k nim přiložený účet na 503 zlatých za kancelářské práce, TAMTÉŽ, fol. 6 a konečně i nedatovaný latinský koncept určený Svatému otci s žádostí o přiřčení pasovského úřadu Walteru Xaverovi, TAMTÉŽ, fol. 3.

⁵⁸ E. GATZ – S. M. JANKER (edd.), *Die Bischöfe des Heiligen Römischen Reiches*, s. 188–189 či J. H. ZEDLER, *Grosses vollständiges Universal Lexikon*, Bd. 13, sl. 441.

vlivných osob. Kromě výše zmíněných a římského agenta šlo dokonce i o generálního představeného Tovaryšstva Ježíšova, Giovannio Paola Olivu. Výrazné pomoci se jim dostalo také od otce Slavaty (karmelitána Karla Felixe od Svaté Terezie) a svůj díl práce jistě udělaly i vhodně distribuované odměny.⁵⁹ Přesto nyní Ditrichštejnové narazili na odpor papeže, jemuž se nezamlouvalo, že by měl propůjčit hned několik obročí jednomu žadateli (jak dále uvidíme, kníže současně jednal o dalších dvou prebendách). Díky setrvalému tlaku na Svatého otce i pasovskou kapitolu ovšem koncem února roku 1679 nakonec uspěli, Walter Xaver byl zvolen kanovníkem a volba byla vzápětí stvrzena papežskou bulou.⁶⁰

Dříve než mohl být mladík slavnostně uveden do úřadu, bylo nutné dodat veškeré zbývající doklady či jejich ověřené kopie, které putovaly do rukou prokurátora a kapitulního děkana. Následně mu probošt

František Antonín hrabě Losenstein zaslal doklad o budoucí investituře a papež zmíněnou bulu i breve.⁶¹ Od budoucího kanovníka se navíc očekávalo písemné projevení vděku kapitule, ačkoli se o nějakém nadšení z jeho strany nedalo hovořit.⁶² V létě roku 1679 byl mladý hrabě konečně obřadně přijat mezi pasovské kanovníky. Funkce se měl ujmout po dostudování a absolvování kavalírské cesty, přičemž s potvrzením o splnění posledních podmínek mu vypomohli hrabě Jan František Herberstein i baron Jan František Poppen. Ještě počátkem roku 1689 probíhaly poslední přípravy a kníže Ferdinand spolu s prokurátory zvažoval, kde si má Walter Xaver odbyť svou rezidenční povinnost, zda raději v Olomouci či v Pasově. Ovšem než se tak stalo, podařilo se mladíkovi dosáhnout vysněné rezignace na duchovní stav.

Nejpozději od roku 1677 se stal vážným předmětem zájmu knížete z Ditrichštejna v pořadí čtvrtý kanonikát, tentokrát

⁵⁹ V seznamech korespondence z let 1677–1678 týkající se kanonikátu v Pasově a Salcburku se až na několik výjimek opakují adresáti oslovení již během bojů o prebendu v Olomouci, MZA Brno, G 140 – RA Ditrichštejn, inv. č. 1537, sign. 717, kart. 356, fol. 21–23 a 261. Také srov. koncepty dopisů generálovi jezuitů, hraběti Pöttingovi a agentu Emmanuellimu z 11. a 14. 3. 1677, TAMTÉŽ, fol. 224–225. Spolupráci s agentem schvaloval i hrabě Pötting, neboť Giovanni Emmanuelli byl ve vysokých církevních kruzích spolehlivým prostředníkem, TAMTÉŽ, fol. 583; s agentem byl ostatně v kontaktu i otec Slavata, TAMTÉŽ, fol. 98. Rozdělování odměn („úplatků“) naznačují i Herbersteinovy listy z 16. 3. a 8. 5. 1679, TAMTÉŽ, fol. 104, 51.

⁶⁰ Srov. dvě ověřené kopie papežské buly, TAMTÉŽ, kart. 357, fol. 12–15 či zprávu od agenta Emmanuellioho z 25. 2. 1679, TAMTÉŽ, fol. 126–128.

⁶¹ Zmíněné doklady zřejmě kníže odeslal do Pasova už v dřívějších letech, pro jistotu ale nyní nechal většinu z nich připravit znovu, srov. koncept pro hraběte Herbersteina z 23. 3. 1679 a jeho odpověď z 30. 3. toho roku, TAMTÉŽ, fol. 105 a 82–83. V rodinném archivu se dochoval originál papežské buly z 12. 5. 1679, TAMTÉŽ, fol. 1, její ověřená kopie, TAMTÉŽ, fol. 2 i neověřená kopie breve, TAMTÉŽ, fol. 3.

⁶² Koncepty děkovných dopisů byly připraveny již v březnu 1679, TAMTÉŽ, fol. 23–24 a 26–27; mladíkovým zástupcem před kapitulou i papežem zůstával nadále jeho prokurátor, srov. koncept ze 6. 4. 1679, TAMTÉŽ, fol. 25. Třebaže se vyjádření díků dochovala pouze pro úřad v Pasově, lze předpokládat, že Walter Xaver musel vyjádřit svou vděčnost i olomoucké kapitule.

ve Štrasburku (v pramenech zvaný *Canonico d'Argentina*).⁶³ Jistě nešlo o shodu náhod – kníže vycítil příležitost při jednáních o úřad v Pasově. Výše zmíněný Bernard Gustav z Baden-Durlachu, který držel prebendu nejen v Pasově, ale také ve Štrasburku, zvažoval z důvodu špatného zdravotního stavu rezignaci na své úřady. Dříve než ji stihl realizovat, zemřel. Záhy se začalo proslýchat, že se jeho nástupcem opravdu stane mladý Ditrichštejn, který měl nejlepší předpoklady a zastání císaře i dalších vlivných osob.⁶⁴ Tyto zprávy vzápětí potvrdil papež Inocenc XI. provizorní bulou z února roku 1678 a následně i breve, které jej poté, co splní předepsané

požadavky, opravňovaly k držbě štrasburského kanonikátu.⁶⁵

Neméně důležité ovšem bylo, zda kandidáta přijme kapitula a biskup, v tomto případě mocný duchovní-politik – František Egon z Fürstenbergu-Heiligenbergu.⁶⁶ Těm se ovšem Ditrichštejnova kandidatura ani trochu nezamlouvala, neboť úřad již přislíbili biskupovu příbuznému, hraběti Felixi Egonovi z Fürstenbergu.⁶⁷ Pro nepřátelské naladění kapituly se tak knížeti z Ditrichštejna ve Štrasburku nepodařilo nalézt prokurátora z řad místních. Jeho funkci proto suplovali dva diplomaté v císařských službách – würzburský kanovník, baron František Kryštof Wangen,⁶⁸

⁶³ Ke Štrasburku blíže Francis RAPP, *Hochstift Strassburg*, in: Meinrad Schaab – Hansmartin Schwarzmair (edd.), *Handbuch der baden-württembergischen Geschichte*, Band 2: Die Territorien im alten Reich, Stuttgart 1995, s. 491–504; Karl Heinz DEBUS, *Bistum Straßburg*, in: Gerhard Taddey (ed.), *Lexikon der deutschen Geschichte*, Stuttgart 1983, s. 1202; Emil Clemens SCHERER, *Die Straßburger Bischöfe im Investiturstreit. Ein Beitrag zur elsässischen Kirchengeschichte*, Bonn 1923.

⁶⁴ Zastání nyní Ditrichštejnové našli u kardinálů Pia a Ciba a také monsignora Stefana Agostiniho (1614–1683), papežského pro-datáře (<http://webdept.fiu.edu/~mirandas/bios1681.htm#Agostini> [13. 4. 2018]). Srov. koncept agentu Emmanuellimu z 27. 2. 1678, MZA Brno, G 140 – RA Ditrichštejnů, inv. č. 1537, sign. 717, kart. 357, fol. 274–275.

⁶⁵ TAMTÉŽ, kart. 356, fol. 506–510, dvě ověřené kopie buly a kopie papežovy odpovědi na prosbu o udělení obročů z 5. 2. 1678, TAMTÉŽ, fol. 552. Další dvě verze téhož srov. TAMTÉŽ, fol. 513–514 a 515. Stejně jako dříve, hradil kníže výdaje na vyhotovení buly a kancelářské práce i nyní, srov. například zpětně sestavený účet za duben roku 1678, který knížeti v červenci odeslal agent Emmanuelli, TAMTÉŽ, fol. 526.

⁶⁶ František Egon z Fürstenbergu-Heiligenbergu (1626–1682) byl bratrem známějšího Viléma Egona, přičemž oba bratři představovali na území Římsko-německé říše mocné zastánce profrancouzské politiky. František Egon byl v roce 1663 zvolen biskupem ve Štrasburku a opatem v Murbachu, měl i hodnost kanovníka-probošta v Kolíně, kde působil také jako nejvyšší hofmistr. Max BRAUBACH, *Franz Egon Graf, seit 1664 Fürst von Fürstenberg*, in: *Neue Deutsche Biographie*, Band 5, Berlin 1961, s. 368.

⁶⁷ Srov. psaní od štrasburské kapituly z 12. 4. 1678, MZA Brno, G 140 – RA Ditrichštejnů, inv. č. 1537, sign. 717, kart. 357, fol. 536–537. Felix Egon z Fürstenbergu († 1686) byl administrátorem v Murbachu, poté kanovníkem v Kolíně, Štrasburku a nejvyšším hofmistrem kolínského kurfiřta Maxmiliána Jindřicha. J. H. ZEDLER, *Grosses vollständiges Universal Lexikon*, Band 9, sl. 2258–2259.

⁶⁸ Františka Kryštofa z Wangenu, který ve Štrasburku prováděl administraci biskupství, zmiňuje J. H. ZEDLER, *Grosses vollständiges Universal Lexikon*, Band 25, sl. 1368; dále k němu Ludwig

a císařský rezident ve Štrasburku, svobodný pán František Michael Neveu (Nevue), jenž si vzal na starost finanční otázky, příjem dokladů a jejich ověřování.⁶⁹ Kníže se také ve větší míře obracel na barona Poppena a agenta Emmanuelliho.

Štrasburští samozřejmě nemohli popřít, že Walter Xaver má protekci z těch nejvyšších míst, což jim ostatně kníže Ferdinand rád připomínal. Kromě Svatého otce se na jeho stranu postavili i mnozí kardinálové, především kardinál-protektor Germánie Pio, a také papežský nuncius ve Vídni, Francesco Buonvisi. Ditrichštejnům se také podařilo zajistit a na kapitulu včas doručit všechny důležité dokumenty.⁷⁰ Kanovníci však jednání zdržovali, zdůrazňovali skutečnost, že Štrasburk by byl již třetím rezidenčním kanonikátem mladého

Ditrichštejna, poukazovali na chlapcovy zdravotní problémy, konkrétně na jeho špatný zrak, a naznačovali, že by měl raději na boj o tuto prebendu rezignovat. Uvolili se pouze k tomu, že by ji snad mohl získat někdy v budoucnosti, muselo by ovšem jít o úřad nesídelní.⁷¹ Když do Štrasburku dorazily papežské buly, kapitula se musela vyjádřit oficiálně. Její reakce však byla opět záporná a kníže pochopil, že prohrál. Rezignace Waltera Xavera na štrasburský post byla oznámena buď na konci roku 1678, či počátkem roku následujícího.⁷²

Nejprestižnější prebenda, o níž se kníže Ferdinand pro syna vážněji ucházel již od roku 1677, se nacházela v salcburském arcibiskupství.⁷³ Strategie, které volil, se nijak nelišily od těch, jež se osvědčily již dříve – neustálá intervence, vyhledání

BITTNER – Lothar GROSS (edd.), *Repertorium der diplomatischen Vertreter aller Länder seit dem Westfälischen Frieden (1648)*, Band I, 1648–1715, Oldenburg–Berlin 1936, s. 169. Kníže Ferdinand o něm v konceptu dopisu římskému agentovi z 30. 9. 1678 navíc hovoří jako o říšském dvorním radovi, MZA Brno, G 140 – RA Ditrichštejnů, inv. č. 1537, sign. 717, kart. 357, fol. 466–467; také srov. Wangenovo psaní z 19. 9. 1678, TAMTÉŽ, fol. 478–479.

⁶⁹ František Michael Neveu z Windschlägu byl v letech 1668–1693 císařským vyslancem i právníkem činným v diplomatických službách. Zároveň ve Štrasburku, kde zřejmě pobýval od září 1679 do května 1680, fungoval jako „agent-prokurátor“ Ferdinanda z Ditrichštejna. L. BITTNER – L. GROSS (edd.), *Repertorium der diplomatischen Vertreter*, s. 169 a také: <https://thesaurus.cerl.org/record/cnp00871990> [15. 4. 2018].

⁷⁰ To dokládají například koncepty tamní kapitule z 18. 5. 1678, MZA Brno, G 140 – RA Ditrichštejnů, inv. č. 1537, sign. 717, kart. 357, fol. 522 a 523, Poppenovy listy z 25. 7. 1678, TAMTÉŽ, fol. 558–561 nebo koncepty určené baronu Wangenovi a hraběti Herbersteinovi, TAMTÉŽ, fol. 476–477 a 115.

⁷¹ Srov. koncepty agentu Emmanuelliho z 30. 9. 1678, baronu Wangenovi z 2. 10. 1678 a rezidentovi de Neveu z 9. 10. 1678, TAMTÉŽ, fol. 466–467, 476–477 a 468.

⁷² Listy od císařského rezidenta z 26. 9. a 20. 11. 1678 a koncepty pro něj z 10. 11. a 18. 12. 1678, TAMTÉŽ, fol. 470, 446, 445, 444 nebo koncept pro římského agenta z 18. 12. 1678, TAMTÉŽ, kart. 356, fol. 434–437.

⁷³ O Salcburku podrobněji Franz ORTNER, *Das Salzburger Erzbistum in seiner Geschichte I–V*, Strassburg 1994–1998; TÝŽ, *Salzburger Kirchengeschichte. Von den Anfängen bis zur Gegenwart*, Salzburg 1988; Dieter ALBRECHT, *Die Hochstifte*, in: Andreas Kraus (ed.), *Handbuch der bayerischen Geschichte III/3, Geschichte der Oberpfalz und des bayerischen Reichskreises bis zum Ausgang des 18. Jahrhunderts*, München 1995, zde s. 261–270. Z novějších publikací uvedme práci Manfred Josefa THALER, *Das*

vlivných spojenců, dokonalá informovanost i uvážlivě rozdělované odměny. Styky s Římem, nyní zejména s kardinály Cibem a Piem, obstaral agent Giovanni Emmauelli, role prokurátora se od roku 1678 ujal hrabě Ernest Trautson, jenž kromě svých dalších povinností pozorně sledoval zdraví salcburských kapitulářů, zpravoval knížete o možném uvolnění jejich úřadů a pro jistotu monitoroval i situaci v jiných kapitulách.⁷⁴ Stejně jako dříve obeslal kníže i nyní všechny, o jejichž podporu stál, představil jim svého syna, rodové zásluhy i výjimečnost kardinála Františka – muže, v jehož stopách měl Walter Xaver kráčet.⁷⁵ Zásadní byla jak přízeň salcburského arcibiskupa a pozdějšího kardinála, Maxmiliána Gandolfa z Khuenburgu, tak

i kapituly. Arcibiskup se v tomto případě zdál být více než nakloněný zájmům Ditrichštejnů, avšak upozorňoval na nutnost ctít zásady Tridentina a nepodporovat mnohoobročnictví. Ani ze strany kanovníků se nyní nedočkali výraznějšího odporu, třebaže i oni poukazovali na problém držby více obrocí jediným člověkem. Jejich zájem udržoval kníže četnými dopisy a s pomocí svých příznivců postupně obracel některé z pochybovačů na svou stranu.⁷⁶

Jednání mělo urychlit císařské doporučení adresované Carlu Piovi, který se poté měl obrátit na papeže, Svatý otec ale váhal.⁷⁷ Naděje svítla Ditrichštejnům s úmrtím hned dvou kanovníků. Roku 1677 zemřel Jan Ditrich z Muggenthalu⁷⁸ a o rok později ho následoval Jan Jakub

.....
Salzburger Domkapitel in der Frühen Neuzeit (1514 bis 1806). Verfassung und Zusammensetzung, Frankfurt am Main 2011.

- ⁷⁴ Ernest Trautson, říšský hrabě z Falkensteinu (1633–1702), od roku 1661 kanovník ve Štrasburku a Salcburku a od roku 1685 dokonce vídeňský biskup. Franz HADRIGA, *Die Trautson. Paladine Habsburgs*, Graz u. a. 1996, s. 96–108. Dále srov. koncept pro hraběte Trautsona z 8. 9. 1678 či blíže neurčený extrakt z listu (zřejmě od hraběte Trautsona) z 29. 8. 1677, MZA Brno, G 140 – RA Ditrichštejnů, inv. č. 1537, sign. 717, kart. 356, fol. 360 a TAMTĚŽ, fol. 339.
- ⁷⁵ Tento postup dodržoval kníže z Ditrichštejna s železnou pravidelností. Srov. například koncept dopisu kardinálu Cibovi z 27. 1. 1677, TAMTĚŽ, fol. 288 nebo obsáhlý nedatovaný koncept listu, jímž měli být obesláni kardinálové Altrici, Caraffa, Cibo, Nini, Pignatelli, Pio, Raspigliosi, monsignor Emerix, pan Nigrelli, *senatore di Roma*, otec Slavata a agent Emmauelli, TAMTĚŽ, fol. 292–293.
- ⁷⁶ Kníže si vedl podrobnou evidenci těch, kdo byli či naopak nebyli ochotní ke spolupráci. K tomu srov. například seznam kanovníků, kteří se do data 27. 11. 1678 vyjádřili k podpoře Waltera Xavera, MZA Brno, G 140 – RA Ditrichštejnů, inv. č. 1537, sign. 717, kart. 356, fol. 371 či další seznamy na fol. 5 a 372–373.
- ⁷⁷ Srov. kopie dvou císařských doporučení z 23. 12. 1677, TAMTĚŽ, fol. 341 a 342; dále srov. koncept určený agentu Emmanuellimu z 9. 1. 1678, TAMTĚŽ, fol. 281.
- ⁷⁸ Hrabě Jan Ditrich z Muggenthalu byl spolu se svým bratrem, kanovníkem Karlem Ferdinandem, přesvědčeným podporovatelem Ditrichštejnů. Johann RIEDL, *Salzburg's Domherren. Von 1514–1806*, *Mitteilungen der Gesellschaft für Salzburger Landeskunde (MGSLK)* 7, 1867, s. 122–278 (dostupné on-line na: http://www.salzburg.com/wiki/index.php/Salzburger_Domherren [15. 4. 2018], k bratrům-kanovníkům srov. body 177 a 178).

Khuen-Belasy, hrabě Lichtenberk.⁷⁹ Navíc zasáhla sama císařovna a arcibiskupovi i kapitule napsala doporučující dopisy, v nichž syna svého chráněnce patřičně vychválila.⁸⁰ Salcburští však stále nebyli stoprocentně přesvědčení – zemřelý hrabě Khuen-Belasy totiž údajně před smrtí určil svého nástupce a oni si nedovolili jeho poslední přání obcházet. Při volbě na podzim roku 1678 tak Ditrichštejn nakonec zvolen nebyl.⁸¹ Poslední šance na získání Salcburku se vyskytla s nemocí a poté s úmrtím již zmíněného Václava Viléma z Hofkirchenu, jenž kromě jiných úřadů zastával i funkci salcburského kanovníka. Kníže Ferdinand se z několika zdrojů nechával informovat o Hofkirchenově zdraví, zintenzivnil svůj nátlak na kapitolu i na papeže, a navíc vyhledal pomoc dalšího z tamních kanovníků, hraběte Františka Kašpara Stadiona,⁸² který zde měl podobně jako prokurátor hrabě

Ernest Trautson Ditrichštejny zastupovat a působit v jejich prospěch.

Ani toto všechno jim nakonec nebylo nic platné – arcibiskup podpořil jiného uchazeče.⁸³ V následujících letech se kníže ještě několikrát pokusil Salcburk vybojovat. Dokonce měl již v předstihu připravené nutné dokumenty, které mohl rovnou odeslat v případě, že by se uvolnilo další místo.⁸⁴ Definitivní tečku ve snahách o získání prestižní salcburské prebendy však nakonec nezpůsobila nevole tamní kapituly a arcibiskupa – ti se během osmdesátých let 17. století konečně začali stavět vstřícně k myšlence, že by Ditrichštejna přece jen přijali do svých řad. Důvodem neúspěchu se tak stal odpor Waltera Xavera k duchovnímu stavu, který mladík během své kavalírské cesty již nedokázal a nechtěl potlačovat a který nakonec vyvrcholil rezignací na duchovní stav, a tedy i na těžce vybojované úřady.⁸⁵

⁷⁹ Jan Jakub Khuen-Belasy Lichtenberk působil na postu salcburského kanovníka od roku 1660 až do své smrti v roce 1678, TAMTÉŽ, bod 98.

⁸⁰ Zachovaly se kopie těchto doporučení (obě z 6. 9. 1678), MZA Brno, G 140 – RA Ditrichštejnů, inv. č. 1537, sign. 717, kart. 356, fol. 348 a 355–357.

⁸¹ Srov. arcibiskupův omluvný list císařovně z 15. 9. 1678, TAMTÉŽ, fol. 346 nebo dopis od hraběte Trautsona z téhož data, TAMTÉŽ, fol. 358.

⁸² Hrabě František Kašpar Stadion (1664–1704) byl mezi lety 1674–1704 biskupem v Lavantu a od roku 1669 až do své smrti také salcburským generálním vikářem pro oblast Horních a Dolních Korutan. E. GATZ – S. M. JANKER (edd.), *Die Bischöfe des Heiligen Römischen Reiches*, s. 480–481 a MZA Brno, G 140 – RA Ditrichštejnů, inv. č. 1537, sign. 717, kart. 356, fol. 348–349, koncept římskému agentovi z 11. 12. neurčeného roku (nejspíše 1678).

⁸³ Srov. dopis od salcburské kapituly z 19. 12. 1678, TAMTÉŽ, fol. 410.

⁸⁴ To dokládá psaní od prokurátora Trautsona z 13. 8. 1683 nebo koncept pro salcburské kanovníky, TAMTÉŽ, fol. 4 a 6.

⁸⁵ Srov. nechuť k duchovnímu stavu dával mladý hrabě najevo již od počátku své *grand tour* a jeho spory s otcem byly proto jedním z hlavních témat celé cesty. K tomu více L. MARŠÁLKOVÁ, *Walter Xaver z Dietrichsteina na kavalírské cestě a tAŽ, Walter Xaver z Dietrichsteina, zde kapitola IV. Kavalírská cesta Waltera Xavera v letech 1683–1688 – formování barokního kavalíra*, s. 122–215.

Protože se kníže Ferdinand odmítal do poslední chvíle vzdát naděje, že se jeho syn umoudří a stane se nástupcem kardinála Františka, jak mu bylo předurčeno, probíhaly ještě na počátku ledna 1689 přípravy na převzetí úřadu v Olomouci, s nimiž opět vypomáhal mladíkům prokurátor baron Poppen.⁸⁶ O vystoupení Waltera Xavera z řad duchovních se nicméně jednalo již během jeho kavalírské cesty. Hlavního přímluvce před papežem našel opět v kardinálu Piovi. Mladý hrabě pod nátlakem nejdříve otci slíbil, že se svých kanonikátů nevzdá dříve, než je budou moci převzít jeho potenciální nástupci. Kníže z Ditrichštejna totiž hodlal nepříjemnou situaci vyřešit tím, že by syn prebendy přenechal svým příbuzným, kteří byli stejně jako on určeni k duchovní dráze, tedy buď svým sourozencům, nebo bratrancům. Podmínkou však bylo, že jeho „dědici“ museli dosáhnout minimálního věku 14 let, aby se mohli úřadu ujmout. Walter Xaver proto měl původně duchovní stav snášet ještě několik let, což ovšem odmítl přijmout.⁸⁷

Do úřadů, jež mu otec s velkým vypětím zajistil (Olomouc, Pasov, později se vážně schylovalo i k získání Salcburku), Walter Xaver zřejmě už nestačil oficiálně nastoupit a vykonávat je. Kromě toho, že se již nemohl dočkat, až bude moci duchovenstvo opustit, byla dalším důvodem jeho spěchu chystaná svatba s bohatou vdovou Zuzanou Kateřinou Liboríí Morkovskou, rozenou Prakšickou ze Zástřizl, která svého budoucího manžela, jenž se nyní ocitl bez prostředků, mohla finančně zajistit.⁸⁸

Třebaže kníže reptal, nemohl připustit skandál, který by jistě vypukl v momentě, kdy by se pokusil přinutit syna k poslušnosti násilím. Jako již mnohokrát předtím mu proto i nyní neodepřel pomocnou ruku. Na konci června či na počátku července 1689 konečně vyslovil souhlas s jeho rezignací a zprostředkoval mu služby spolehlivého advokáta, doktora Sabatina, jenž ve spolupráci s advokátem mladíkovy nastávající, doktorem Maierem, i s jeho prokurátory řešil kromě jednání o brzkém sňatku také formalitu rezignace na jeho duchovní úřady.⁸⁹ Rezignace Waltera

⁸⁶ Dopis od prokurátora Poppena z 6. 1. 1689 obsahuje kromě jiného – Poppen se například domáhal doplacení slíbené odměny za své služby – šest bodů, jež je nutno dořešit ještě před mladíkovým nástupem do funkce olomouckého kanovníka, MZA Brno, G 140 – RA Ditrichštejnů, inv. č. 1537, sign. 717, kart. 356, fol. 16–17.

⁸⁷ Nejnižší přípustný věk uchazečů o duchovní úřady se ovšem mohl lišit v závislosti na kapitule a například v Basileji bylo (pro některé funkce) požadováno dosažení 24 let. C. BOSSHART-PFLUGER, *Das Basler Domkapitel*, s. 29. Jako nástupci Waltera Xavera byli zvažováni především synové bratra knížete Ferdinanda, hraběte Maxmiliána: Julián Vilém (1680–1713), Ambrož Ferdinand František Xaver (1682–1734), pozdější kanovník olomoucký, a Inocenc Simbertus (1684–1707). K nástupcům více L. MARŠÁLKOVÁ, *Walter Xaver z Ditrichštejna*, zde s. 117–119, 155–159.

⁸⁸ Ke svatbě a manželství Waltera Xavera z Ditrichštejna ТАМТĚЖ, s. 242–248.

⁸⁹ Prameny k formální stránce rezignace se bohužel dochovaly pouze v minimálním množství, a to až na pár drobných poznámek pouze pro kanonikát v Olomouci; lze ale předpokládat, že u odstoupení od kanonikátu v Pasově byl postup obdobný. MZA Brno, G 140 – RA Ditrichštejnů, inv. č. 1537, sign. 717, kart. 356, fol. 8, 11–23. Poslední snahu knížete Ferdinanda o záchranu kanonikátů lze

Xavera z Ditrichštejna byla završena vyplněním dvou rezignačních formulářů pro každou z prebend. Jeden dokument byl odeslán do Říma – jistě opět za pomoci prokurátora, druhý byl předán kapitule. Shromáždění kanovníků odstoupení přijalo a ihned začalo rokovat o Ditrichštejnově nástupci.⁹⁰

Nakolik předcházející řádky vypovídají o strategiích a komunikačních sítích knížete Ferdinanda z Ditrichštejna a také o možnostech, jež se nabízely urozeným rodičům, kteří hodlali své mladší potomky stejně jako Ditrichštejn zabezpečit duchovními úřady? Při odpovědích na tyto otázky se na první pohled jeví jako zásadní výjimečné postavení knížete Ferdinanda, oblíbence císařské rodiny, přítele celé řady vlivných osob a snad nejlépe informovaného dvořana své doby. Zdá se tak, že jeho metody a strategie nebude možné vztáhnout na jiné případy.

Při přehlédnutí jeho bojů o kanonikáty pro syna Waltera Xavera, jež se mohly směle rovnat bojům o významné světské úřady, je ovšem jasné, že dokonce ani

kníže, muž neobyčejně schopný, prozíravý a houževnatý, který se pyšnil skvělým původem a mnoha užitečnými známostmi, se leckdy nevyhnul neúspěchu. Do hry totiž vstupovala celá řada proměnných – podpora či naopak nepřítel těch, kteří mohli volbu kanovníků ovlivnit, tedy především samotných členů kapitul a jejich představených, papeže i císaře s císařovnou, dále schopnosti zvoleného prokurátora, zdravotní stav či následné úmrtí dosavadních držitelů obročí i jejich poslední přání týkající se jejich nástupců, ale také správné načasování a přízeň Štěstěny. Šanci tak mohli dostat kandidáti, kteří se Ditrichštejnům nemohli rovnat urozeností, majetkem ani známostmi. Je jisté, že i oni, pokud chtěli uspět, museli používat obdobné taktiky. Bylo třeba, aby byli dokonale informováni, aby se jim podařilo shromáždit dostatek vlivných příznivců, kteří by jejich zvolení podpořili. Těto přízně mohli dosáhnout jak pravidelným kontaktem s dotyčnými, tak i nabízením různých protislužeb či darů, v neposlední řadě nemohli obcházet podmínky kladené kapitulou a museli jí dodávat veškeré dokumenty, které žádala.

.....

datovat ještě do léta roku 1689. Podařilo se mu nalézt dva uchazeče, na něž se mohl spolehnout (příbuzného pasovského biskupa Jana Filipa z Lamberku, hraběte Maxmiliána, a syna jednoho z členů České dvorské kanceláře, blíže neurčeného pana Baschinského), kteří by úřady převzali po Walteru Xaverovi a poté, co dorostou jeho vlastní sourozenci či bratrance, měli rezignovat a kanonikáty zmíněným nástupcům přenechat. MZA Brno, G 140 – RA Ditrichštejnů, inv. č. 1537, sign. 717, kart. 356, fol. 12–13, list od Jana Filipa Lamberku ze 4. 7. 1689 či nedatovaný koncept odpovědi knížete synovi (zřejmě z června roku 1689), MZA Brno, G 140 – RA Ditrichštejnů, inv. č. 1261, sign. 466, kart. 324, fol. 18–20. K rezignaci více L. MARŠÁLKOVÁ, *Walter Xaver z Dietrichsteina*, s. 115–119.

⁹⁰ Kupříkladu v Pasově se toto shromáždění, na němž byl za přítomnosti všech kapitulářů zveřejněn rezignační formulář, zřejmě konalo první polovině července roku 1689. Hovoří o tom již zmíněný dopis od Jana Filipa z Lamberku ze 4. 7. 1689, také srov. jeho další psaní z 18. 7. toho roku, MZA Brno, G 140 – RA Ditrichštejnů, inv. č. 1537, sign. 717, kart. 356, fol. 12–13, 15.

Přesto je nesporné, že Ferdinand z Ditrichštejna držel v rukou mnohé trumfy. Kromě výše zmíněných výhod mohl navázat na své četné předchozí zkušenosti. Už v šedesátých letech 17. století totiž pro svého nevlastního bratra Františka Antonína vymohl prebendy v Pasově, Řezně a Olomouci a znalosti i kontakty, které tehdy získal, mu znamenitě posloužily i o desetiletí později. Vzhledem k jeho ostatním povinnostem a aktivitám bylo pro knížete nemyslitelné, aby vyřizoval všechny náležitosti ohledně synových kanonikátů osobně.

Důležitým rozhodnutím tak bylo pověřit plnění některých úkolů, které s sebou boj o prebendy nutně nesl, prokurátora – člověka ideálně z řad místních kanovníků, který jeho syna v kapitule oficiálně zastupoval, jednal jeho jménem a v jeho prospěch, předával knížeti informace, poskytoval mu rady nejen v právních otázkách, a navíc byl schopen obstat a vyřídit všechny důležité doklady. I díky znalosti církevního prostředí a letitým známostem volil kníže velmi moudře. Především prokurátor Jan František Poppen, který sám držel prebendu v Olomouci a Vratislavi a do jednání o tyto úřady tak vnášel osobní zkušenost, byl knížeti neocenitelnou podporou – nejen že skvěle zastával funkci prokurátora se vším, co k ní náleželo, ale navíc s knížetem dlouze diskutoval otázku dalších studií Waltera Xavera a později vypomáhal i s vyřízením rezignace. I další duchovní v prostředí olomoucké kapituly, baron Huffnagel, a také prokurátoři v Pasově a Salcburku, hrabata Jan František z Herbersteinu a Ernest Trautson,

poskytovali Ditrichštejnům cenné služby a ze všech sil se snažili dosáhnout cíle, to jest zisku příslušné prebendy. Ve Štrasburku byla situace komplikovanější, a tak byl kníže nucen hledat prokurátora mimo kapitolu. Tuto úlohu si nakonec rozdělili dva diplomaté v císařských službách, baroni František Kryštof Wangen a František Michael Neveu. V průběhu let se tak knížeti podařilo vytvořit si rozsáhlou síť informátorů a příznivců a ve sledovaných kapitulách se vždy snažil naklonit si nejen jejich představené, tedy příslušné biskupy a arcibiskupa, ale také řadové kanovníky.

Neméně významná byla podpora papeže a římských vysokých duchovních hodnostářů – kardinálů, členů papežského dvora či kanceláře nebo představených různých řádů, neboť i oni mohli Svatého otce ovlivnit ve prospěch Ditrichštejnů. Kníže je někdy oslovoval přímo – vlastnoručními dopisy, také se k nim ale přibližoval zprostředkovaně. Tento důležitý spojovací článek představoval římský agent Giovanni Emmanuelli, někdejší mikulovský kanovník, jenž se pohyboval v těch nejvyšších kruzích a ve svých listech knížeti pravidelně dodával čerstvé zprávy. Tím ale jeho přínos nekončil, neboť se zdá, že se jeho služby blížily službám prokurátora. Stejně jako tito zástupci kandidátů na prebendy řešil i on finanční záležitosti (poplatky za kancelářské práce či rozdělování odměn a darů, které významně přispívaly k dosažení cíle). Navíc se na něj mohl kníže spolehnout při vyřizování všemožných dokladů a potvrzení.

Poslední skupinu kontaktů tvořili držitelé vysokých světských hodností. Třebaže

ze studovaných pramenů, které mají přímou souvislost s bojem o kanonikáty pro Waltera Xavera, nevystupují tak často jako duchovní, jejich význam rozhodně nelze bagatelizovat a je nade vší pochybnost, že i jejich pomoci využíval kníže v hojné míře. Za zmínku stojí především jeho přítel, hrabě Ferdinand Bonaventura z Harrachu, který se v boji o prebendy angažoval zejména v první polovině sedmdesátých let. Ve prospěch Ditrichštejnova třetího syna také několikrát zasáhly císařovny Klaudie Felicitas Tyrolská a Eleonora Magdalena Falcko-Neuburská, které ve svých vlastnoručních listech mladého hraběte vychválily a doporučily zájmu příslušných osob. Navíc mohly účinně působit na císaře. Je nutné brát v úvahu, že Ferdinand z Ditrichštejna byl jmenován nejvyšším hofmistrem Leopolda I. až v roce 1683.

Neprůstředným argumentem, proč by měl jeho syn uspět v boji o obročí i v budování skvělé duchovní kariéry, jež mu byla předurčena už od dětství, byl pro knížete odkaz kardinála Františka. Stejně jako jeho slavný předek byl i Walter Xaver vysvěcen duchovním již v raném věku, studoval v pražském jezuitském konviktu u svatého Bartoloměje, a především měl získat stejné kanonikáty, které by mu přinesly zajištění a tvořily by jakýsi odrazový můstek k vyšším cílům, ideálně ke kardinálskému klobouku. Jelikož František z Ditrichštejna uspěl svého času pouze v Olomouci, v Pasově a Salcburku zůstal pouhým čekatelem a ve Vratislavi byl odmítnut, není třeba o další významné motivaci knížete Ferdinanda pochybovat.

Je nanejvýš pravděpodobné, že se volbou těchto prebend, k nimž přiřadil ještě úřad ve Štrasburku, pokoušel minimálně o satisfakci, ne-li dokonce o Františkovo předstížení. Jméno slavného kardinála a jeho zásluhy, jež byly pro Ditrichštejny tou nejlepší reklamou, se proto vyjímají v mnohých dopisech, v nichž kníže svého syna – Františkova nástupce – představoval a žádal o podporu jeho zvolení.

Přestože by se mohlo zdát, že kníže z Ditrichštejna měl situaci pojištěnou takřkajíc na všech frontách, nepodařilo se mu skvělé plány uskutečnit beze zbytku. I přes nezměrné úsilí a nemalé částky, které musel vydat, uspěl v druhé polovině sedmdesátých let 17. století pouze v Olomouci a Pasově, avšak ve Vratislavi se mu stejně jako kardinálovi nezadařilo, štěstí neměl ani v Salcburku a Štrasburku. Oficiální příčinou odmítnutí bylo ve všech případech mnohoobročnictví, neboť zmíněné kanonikáty s sebou nesly rezidenční povinnost, ve Vratislavi byl navíc problémem mladíkův neslezský původ a ve Štrasburku si našli záminku v jeho nepřilíh dobrém zdraví. Důvodem, jenž se nakonec ukázal být tím nejpodstatnějším, byl pochopitelně odpor Waltera Xavera k duchovnímu stavu. Ten vyvrcholil během jeho kavalírské cesty v letech 1683–1688 a kníže musel přijmout fakt, že ze syna druhého kardinála Františka neudělá. Aby nebyly jeho snahy zcela zbytečné, hodlal pracně vydobyté prebendy převést na své další mladší syny či synovce, k tomu však nakonec nedošlo, neboť Walter Xaver nevydržel čekat, až jeho nástupci dosáhnou potřebného věku.

Lenka Maršálková

Ferdinand of Dietrichstein and the canonries for his younger son. A contribution to the communication strategies of the aristocracy of the Bohemian lands in the 17th century (Abstract)

Prince Ferdinand of Dietrichstein is considered to be one of the best-informed members of the court of Leopold I. His sophisticated communication strategies belong to favourite topics among contemporary historians. Furthermore, what draws their attention is his rich and widely branched informational network. It not only connected him with the most powerful and influential individuals of his time but also with a wide range of apparently less important people who provided him with the latest news and valuable services.

As Ferdinand of Dietrichstein strove to ensure a future for his son as a high church dignitary and successor to his famous ancestor Cardinal Francis, he was forced to gather information behind the curtains about the functioning of various church institutions. He cultivated social contacts with influential and less influential individuals in the hierarchy of the Catholic church, e.g. with the agents who worked in this environment, with the canons, archbishops and intermediary, as well as with the pope. This particular part of the communication network has not been thoroughly explored by the historians yet. The main aim of the presented study is not and cannot be its complete unveiling, however, this interesting topic will be introduced in more detail and it may inspire the ones who are interested in dealing with the topic of the striving for church offices from the perspective of the communication strategies of the particular participants.

KEYWORDS:

17th century; canons; communication practice; strategies and networks; Ferdinand of Dietrichstein; Walter Xaver of Dietrichstein; nobility